

КОНЦЕРТНО-ВИКОНАВСЬКА ТВОРЧИСТЬ АКОРДЕОНІСТІВ УКРАЇНИ ПЕРІОДУ КІНЦЯ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

Мотузок Дмитро Федорович,

старший викладач кафедри баяна та акордеона

Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського,

аспірант

Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка

ORCID ID: 0000-0002-1859-5300

У представленому дослідженні характеризуються особливості концертної творчості акордеоністів України, а також розвитку вітчизняного акордеонного мистецтва, його трансформації від народного акомпануючого інструменту до академічного. У дослідженні зазначаються етапи становлення української акордеонної школи, починаючи з 1920-х років і до сьогодні, акцентується увага на відокремленні акордеонного мистецтва від баянного та поступовому утвердженні його як самостійної галузі музичного виконавства.

Автор розглядає роботи вітчизняних дослідників, присвячених аспектам акордеонного мистецтва: А. Єрьоменка, М. Булди, М. Черепанина та В. Марченка, які аналізували творчість українських акордеоністів: їх репертуар, професійні здобутки, особливості техніки і стилю гри, розглядали риси естрадно-джазових тенденцій акордеонного виконавства ХХІ століття.

Значну увагу приділено виконавській діяльності українських акордеоністів другої половини ХХ – початку ХХІ століття, зокрема Володимиру Бесфамільнову, Марині Булді та Мирону Черепанину, Роману Стахніву. Детально висвітлено концертну діяльність дуету «Концертіно» та внесок музикантів у популяризацію українського акордеонного мистецтва на міжнародному рівні.

Представлено аналіз концертного репертуару Володимира Бесфамільнова, який сприяв утвердженню акордеона як академічного інструменту, виконуючи твори Й. С. Баха, В. А. Моцарта, Л. ван Бетховена, Ф. Ліста, І. Стравінського, а також сучасних українських композиторів, як В. Золотарьов, Л. Колодуб, М. Скорик та А. Білошицький.

Результати дослідження підтверджують, що акордеонне мистецтво в Україні на сьогодні має академічний статус, а його представники високо оцінені на державному та світовому рівнях. Творчість представників сучасного покоління акордеоністів, таких як Роман Стахнів, демонструє традиції та відкриває нові горизонти для розвитку цього мистецтва.

Ключові слова: акордеон, виконавство, акордеонне мистецтво, сценічна творчість, репертуар, тенденції.

Motuzok Dmytro. Concert and performance works of Ukrainian accordionists of the late 20th – early 21st centuries

The presented study characterizes the features of the concert creativity of accordionists of Ukraine, as well as the development of domestic accordion art, its transformation from a folk accompanying instrument to an academic one. The study indicates the stages of the formation of the Ukrainian accordion school, starting from the 1920s and up to the present, focusing on the separation of accordion art from bayan and its gradual establishment as an independent branch of musical performance.

The author examines the works of domestic researchers devoted to aspects of accordion art: A. Yeremenko, M. Bulda, M. Cherepanin and V. Marchenko, who analyzed the creativity of Ukrainian accordionists: their repertoire, professional achievements, features of technique and style of playing, and considered the features of pop and jazz trends in accordion performance of the 21st century.

Considerable attention is paid to the performing activities of Ukrainian accordionists of the second half of the 20th and the beginning of the 21st centuries, in particular to Volodymyr Besfamilnov, Marina Bulda and Myron Cherepanyn, Roman Stakhniv. The concert activities of the Concertino duo and the contribution of musicians to the popularization of Ukrainian accordion art at the international level are covered in detail. An analysis of the concert repertoire of Volodymyr Besfamilnov is presented, who contributed to the establishment of the accordion as an academic instrument, performing works by J. S. Bach, V. A. Mozart, L. van Beethoven, F. Liszt, I. Stravinsky, as well as modern Ukrainian composers such as V. Zolotarev, L. Kolodub, M. Skoryk and A. Biloshitsky.

The results of the study confirm that accordion art in Ukraine today has an academic status, and its representatives are highly appreciated at the state and world levels. The work of representatives of the modern generation of accordionists, such as Roman Stakhniv, demonstrates traditions and opens new horizons for the development of this art.

Key words: accordion, performance, accordion art, stage creativity, repertoire, trends.

Вступ. Сучасному акордеонному виконавству яскраво характерні унікальні особливості, які вже у другій половині ХХ століття сприяли його поступовому відокремленню від баянного. Протягом незначного періоду в історії української культури акордеонне мистецтво стрімко розвинулося до академічних масштабів. Від початку 1920-х років і до сьогодні акордеон, який спершу не мав самостійного статусу, еволюціонував у повноцінний сольний концертний інструмент. Сьогодні підходи до гри на акордеоні продовжують удо-

сконалюватися, виникають професійні традиції в галузі освіти та методики гри на інструменті. Дані фактори сприяли появі плеяди талановитих виконавців у другій половині ХХ століття, що своєю концертною, педагогічною та методичною діяльністю активно модернізували галузь акордеонного мистецтва, а також виховали покоління віртуозних акордеоністів молодшої генерації.

Матеріали та методи. Концертно-виконавська діяльність сучасних українських акордеоністів привернула увагу досить багатьох вітчизняних дослідни-

ків, мистецтвознавців та діячів акордеонно-баянного мистецтва. Наприклад, А.Ю. Єрмоєнко розглядав творчість баяністів-акордеоністів України на рубежі ХХ–ХХІ століть, а також систематизував етапи розвитку і творчі здобутки академічної школи даного періоду [7].

Відома дослідниця українського акордеонно-баянного мистецтва М. В. Булда присвятила даному напрямку значну частину своєї наукової діяльності. Авторці належать праці присвячені темам: естрадного олімпу акордеону; еволюції акордеонно-баянного мистецтва України та Польщі; композиторського стилю та виконавської школи Віктора Власова; художніх аспектів естрадно-джазових творів для акордеона. Науковий доробок мистецтвознавиці складають і праці, присвячені естрадно-джазовому стилю виконавства в акордеонному мистецтві. Серед таких відмітимо наступні публікації: «Джазово-академічний напрямок виконавської і композиторської діяльності вітчизняних та зарубіжних баяністів-акордеоністів (на матеріалі творчості А. Білошицького)» [2], «Естрадно-джазова музика в акордеонно-баянному мистецтві України другої половини ХХ – початку ХХІ століття: композиторська творчість і виконавство» [5], «Інтерпретація естрадно-джазових стилів в акордеонно-баянному виконавстві» [1], «Художні аспекти естрадно-джазових творів для акордеона» [4].

Не менш відомий серед дослідників акордеонного мистецтва М. В. Черепанин, який актуалізував та дослідив значну кількість аспектів даного напрямку [13]. Він також характеризував і виконавську творчість видатних вітчизняних акордеоністів. Наприклад, авторству М. В. Черепанина належить публікація «Феномен естрадного виконавського стилю Валерія Ковтуна (пам'яті Метра світового акордеона), де мистецтвознавець детально висвітлює особливості життєвого і творчого шляху кримського акордеоніста, його індивідуальні і професійні досягнення, а також внесок у підтримку талановитого покоління молодих виконавців [14].

Активно вивчав акордеонне мистецтво України і його представників В. В. Марченко. Результати своїх наукових пошуків дослідник представив у публікаціях, присвячених: еволюції вітчизняного акордеонного мистецтва, діяльності українських акордеоністів та баяністів періоду 50-х – 70-х років ХХ століття та іншим актуальним питанням галузі [9–11; 15].

Результати. Акордеонне мистецтво України періоду кінця ХХ – першої чверті ХХІ століття представляє значна кількість видатних виконавців, концертна творчість яких підняла дану галузь на істотно вищий рівень. Вітчизняні акордеоністи здійснили значний внесок у розвиток цього напрямку музикування не лише на в межах державного, а й світового масштабу. У зв'язку із цим виконавство українських музикантів сьогодні виступає актуальною сторінкою в акордеонному мистецтві.

До генерації покоління сучасних акордеоністів належить відома виконавиця Марина Булда, яка активно проводить як науково-дослідницьку роботу в галузі,

так і має насичене концертно-педагогічне життя. Вона разом із Мироном Черепанином є учасником славнозвісного дуету «Концертіно», що функціонує на базі кафедри музичної україністики та народно-інструментального мистецтва Навчально-наукового інституту мистецтв Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника [8].

У здобутку ансамблю численні нагороди: кубок «Золотої Ніки», медалі Вищої ліги метрів світового акордеона, дипломи лауреатів всеукраїнських та міжнародних конкурсів і фестивалів естрадно-джазової музики, почесні грамоти і подяки. «Концертіно» є одним із небагатьох дуєтів в Україні, виконавський стиль якого відзначається творчою індивідуальністю, вишуканою естрадно-джазовою манерою гри, оригінальністю ансамблевого аранжування.

У скарбниці концертного репертуару колективу знайшли місце різноманітні стилі, малі й великі форми акордеонної музики. Він нараховує близько 80-ти концертних опрацювань творів популярної класики, народних мелодій, музики в стилях «ретро», «французький мюзет», традиційного і сучасного танго, естрадно-джазових композицій.

У складі дуету М. Булда виступала у містах: України, Росії, Польщі, Угорщини, Литви, Франції, Словаччини. Колектив брав участь у різноманітних концертах і фестивалях академічної, народної й естрадно-джазової музики.

Особливо цікавим є досвід спільних концертних виступів акордеоністки (у складі колективу) із іншими видатними виконавцями серед яких: «Сергій Троценко, Володимир Мурза, Сергій Грінченко, Євгенія Черказова, Ян Табачник (Україна), Євген Дербенко, Віктор Новіков, Валерій Ковтун, Віктор Дукальтетенко (Росія) Річардас Свячкявічус, Едуардас Габніс (Литва), Мірко Патаріні (Італія), Вільям Сабатьє, Ніколя Масут'є, Рішар Гальяно (Франція). На запрошення народного артиста України Яна Табачника «Концертіно» був учасником Ювілейної телевізійної програми «Маю честь запросити» (Київ, Палац спорту, 2005)» [8].

У складі «Концертіно» М. В. Булда записувала авторські компакт-диски сольних концертів (2010, 2012, 2013), а також цикли радіопередач, присвячені 90-й та 100-й річниці з дня народження Астора П'яцоллі (2011, 2021), 200-й річниці Тараса Шевченка (2014), 150-й річниці Дениса Січинського (2015).

Сьогодні акордеоністка тісно співпрацює з професійними колективами Івано-Франківської обласної філармонії ім. Іри Маланюк, зокрема, струнним ансамблем «Quattro Corde» (керівник і солістка Анжела Приходько), ансамблем народної музики «Бревіс» (керівник заслужений артист України Ярослав Бирик), джаз-квартетом «Art Prestige» (керівник Арсен Бучинський) тощо [8].

Корифеєм української акордеонної музики і творцем, який бачив і зародження, і піднесення виконавства на акордеоні є Володимир Бесфамільнов. Музикант став одним із провідних акордеоністів України. Він виступав як сольний, так і в складі ансамблів, виконував

оркестрові партії. Репертуар музиканта мав багатожанровий характер і охоплював класичні твори, сучасну українську музику, а також обробки народних мелодій.

Володимир Бесфамільнов одним із перших популяризував акордеон як концертний інструмент у професійній академічній музиці. Завдяки його зусиллям інструмент набув статусу «повноцінного», тобто придатного для виконання серйозних класичних композицій, не обмежуючись народною і естрадною музикою. Його концертні програми були вишукано збалансованими, поєднуючи різні стилі та епохи, що забезпечувало яскраві та незабутні виступи. У якості перекладень для акордеону музикант трансформувал академічні твори класиків: Й. С. Баха (прелюдії та фуги з добре темперованого клавіру, органні хорали тощо), В. А. Моцарта (фортепіанні сонати), Л. ван Бетховена («Місячна соната», симфонічні теми у транскрипції), Ф. Ліста (Угорська рапсодія № 2, Фауст-симфонія (фрагменти), І. Стравінського (фрагменти з Петрушки).

Не менш активно виконавець звертався і до творчості українських композиторів століття, включаючи до свого репертуару композиції: В. Золотарьова (Соната № 3), М. Колесси (сюїти для акордеона), А. Білошицького (концертні етюди), Ю. Шамо (камерні твори), М. Скорика (Мелодія), Л. Колодуба (Гуцульська рапсодія). Дані твори розширювали технічні й темброві можливості акордеона, що відповідало ідеї В. Бесфамільнова у акордеонному виконавстві [1, с. 165].

Виконував акордеоніст і авангардну музику ХХ століття, включаючи джазові обробки, модерністські та експериментальні композиції з використанням нестандартних прийомів гри. Одним із його улюблених напрямків були транскрипції відомих симфонічних творів, що демонстрували багатий динамічний функейм акордеона.

Незалежно від сольних програм музикант досить часто виступав і у складі камерних ансамблів та співпрацював із оркестрами. У ансамблевому репертуарі акордеоніста можливо помітити концерти для акордеона з оркестром, аранжування класичних творів для акордеона в супроводі струнних та духових.

Володимир Бесфамільнов також практикував спільні виступи з відомими українськими скрипачами, піаністами та вокалістами, акомпануючи співакам у виконанні українських народних пісень та академічної музики.

Так, наприклад, свої концертні виступи акордеоніст поєднував із Богодаром Которовичем. Разом із видатним українським скрипачем і диригентом вони виконували камерні твори та писали аранжування класичних композицій. Світового рівня піаніст Микола Сук виконував із Володимиром Бесфамільновим транскрипції класичних творів. Метр скрипкового мистецтва сучасності Валерій Соколов також мав досвід ансамблевої гри разом із акордеоністом. Музиканти грали камерні твори.

Особливе місце в його концертно-виконавській творчості посідає співпраця із колективами великих форм. Володимир Бесфамільнов часто виступав із про-

відними українськими та міжнародними симфонічними оркестрами, зокрема: Національним симфонічним оркестром України, Київським камерним оркестром, Одеським філармонічним оркестром, Львівським симфонічним оркестром.

Сучасні українські композитори писали музику спеціально для гри провідного акордеоніста або ж адаптували свої твори під його стиль виконання. Серед таких згадаємо одного із зачинателів сучасної української музики для акордеона Володимира Золотарьова. У виконанні музиканта прозвучала його Соната № 3, що стала знаковою в репертуарі акордеоністів. Прихильник акордеонної музики Євген Станкович також звертав увагу на творчість майстра, а Володимир Бесфамільнов здійснював транскрипції його творів для акордеонного виконавства.

Представник молодого покоління акордеоністів України Роман Стахнів сьогодні є носієм численних нагород та здобутків у галузі акордеонного виконавства. Дрогобицький музикант є лауреатом Всеукраїнських та міжнародних конкурсів, починаючи із 2006-го року, де акордеоніст яскраво представив свою творчість на заході «Акорди Львова» (2-га премія). Серед його найбільш актуальних здобутків – 1-а премія на конкурсі «Арт-Домінанта» у 2013 році [6, с. 95].

Починаючи із 2011-го року він працював на посаді концертмейстера оркестру студентського народного вокально-хореографічного ансамблю «Пролісок», а також був солістом-інструменталістом оркестру Заслуженого Прикарпатського ансамблю пісні і танцю «Верховина», у складі якого активно концертував містами України, Польщі та Латвії [6, с. 96].

У його концертно-виконавському досвіді помітною є вдала колаборація із провідним баяністом України та Європи – Володимиром Зубицьким. Роман Стахнів був учасником гастрольного турне маестро у 2011-му році. Він неодноразово виступав на концертах у рідному місті Дрогобич, Львові, Києві тощо [6, с. 98].

Музикант є автором трьох концертних програм, що складають як його власні композиції, так і твори вітчизняних (В. Власова, В. Василенка, Я. Олексіва, В. Подгорного, В. Зубицького) та зарубіжних (Й. С. Баха, А. Вівальді, С. Дербенка) композиторів.

Перу Романа Стахніва належать твори для акордеону: сольна інтерпретація – «Без коментарів», «Прощальний джаз», «Сучасне ретро», «Пригоди драйву»; для дуету акордеоністів – «Smile», а також значна кількість композицій для оркестрових та ансамблевих колективів народних інструментів [6, с. 100].

Висновки. Концертно-виконавська творчість українських акордеоністів кінця ХХ – початку ХХІ століття відзначилася значним розвитком та утвердилася як важлива складова українського музичного мистецтва. Цей період характеризується підвищенням рівня професійної майстерності виконавців, розширенням репертуару, а також активною інтеграцією українських акордеоністів у світовий музичний простір.

Важливу роль у формуванні національних виконавських традицій відіграли такі видатні акордео-

ністи, як Володимир Бесфамільнов, Валерій Ковтун, Марина Булда, Мирон Черепанин, які своєю творчою діяльністю сприяли академізації акордеонного мистецтва. Вони виступали як солісти, учасники ансамблів, співпрацювали з провідними оркестрами, що дозволило розкрити широкі можливості акордеона як концертного інструменту. Їхні інтерпретації творів світової та української класики, естрадно-джазових композицій і народної музики стали основою для подальшого розвитку концертного акордеонного виконавства в Україні.

Представник молодого покоління акордеоністів Роман Стахнів також здійснив свій внесок у розвиток

мистецтва, написавши значну кількість творів як для сольного, так і ансамблевого виконавства на акордеоні, а також низку композицій для народних інструментів.

Таким чином, концертно-виконавська творчість вітчизняних акордеоністів кінця ХХ – початку ХХІ століття досягла високого рівня професійної майстерності, що підтверджують численні міжнародні нагороди та активна участь українських виконавців на світовій сцені. Акордеонне мистецтво продовжує розвиватися, зберігаючи традиції та одночасно інтегруючись у сучасний музичний процес, що відкриває додаткові аспекти його перспективності та значення у світовій музичній культурі.

Література:

1. Булда М. Інтерпретація естрадно-джазових стилів в акордеонно-баянному виконавстві. *Вісник Прикарпатського національного університету імені В. Стефаника. Мистецтвознавство*. 2006. № 9. С. 165–171.
2. Булда М. Джазово-академічний напрямок виконавської і композиторської діяльності вітчизняних і зарубіжних баяністів-акордеоністів (на матеріалі творчості А. Білошицького). *Актуальні проблеми народно-інструментального виконавства в Україні: історія і сучасність*. Рівне : Волинські обереги, 2017. С. 30–36.
3. Булда М. Вектори композиторського стилю та виконавської школи Віктора Власова (з нагоди 85-ї річниці народження композитора). *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку. Серія мистецтво*. Випуск 38. Рівне : РДГУ, 2021. С. 174–181.
4. Булда М. Художні аспекти естрадно-джазових творів для акордеона. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку. Серія мистецтво*. Випуск 48. Рівне: РДГУ, 2024. С. 181–188.
5. Булда М. Естрадно-джазова музика в акордеонно-баянному мистецтві України другої половини ХХ – початку ХХІ ст.: композиторська творчість і виконавство : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. мистецтвознавства : 17.00.03. Харків, 2007. 19 с.
6. Душний А., Пиц Б., Шафета В. Молода генерація авторів-виконавців баяністів-акордеоністів України: сучасні погляди та перспективи. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2013. С. 94–103.
7. Єрьоменко А. Творчість вітчизняних баяністів-акордеоністів у контексті естрадно-джазового виконавства на рубежі ХХ – ХХІ століть. *Мистецтвознавчі записки: зб. наук. праць*. 2021. Вип. 40. С. 129–133.
8. Кафедра музичної україністики та народно-інструментального мистецтва. Дует акордеоністів «Концертіно». URL: <https://kmunim.pnu.edu.ua/duet-akordeonistiv-kontsertino/> (дата звернення: 27.01.2025).
9. Марченко В. Утвердження статусу акордеона як професійного інструмента у сольному й ансамблево-оркестровому виконавстві у 1950–1970-х рр. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку*. Рівне : РДГУ, 2015. Вип. 21. С. 43–48.
10. Марченко В. Еволюція акордеонного мистецтва: історичний аспект. *Культура і сучасність: альманах*. Київ : Міленіум, 2014. № 2. С. 142–147.
11. Марченко В. Тенденції розвитку акордеонного виконавського мистецтва України. *Культура і сучасність: альманах*. Київ : Міленіум, 2016. № 1. С. 111–115.
12. Сподаренко В. Дует акордеоністів «Концертіно»: наук.-інф. вид. Івано-Франківськ : Місто-НВ, 2010. 24 с.
13. Черепанин М., Булда М. Естрадний олімп акордеона: монографія. Івано-Франківськ : Вид-во «Лілея-НВ», 2008. 256 с.
14. Черепанин М. Феномен естрадного виконавського стилю Валерія Ковтуна (пам'яті Метра світового акордеона). *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку: мистецтво*. Рівне : РДГУ, 2024. Вип. 48. С. 13–21.
15. Marchenko V. Accordion on national concert stage: recognition and approval in the 1920 – 1940 s. *Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури*: зб. наук. пр. Київ : Міленіум, 2015. Вип. 35. С. 187–195.

References:

1. Bulda M. (2006). Interpretatsiia estradno-dzhazovykh styliv v akordeonno-baiannomu vykonavstvi. *Visnyk Prykarpatskoho natsionalnoho universytetu imeni V. Stefanyka. Mystetstvoznavstvo*. № 9. S. 165–171 [in Ukrainian].
2. Bulda M. (2017). Dzhazovo-akademichniy napriamok vykonavskoi i kompozytorskoï diialnosti vitchyznianskykh i zarubizhnykh baiianistiv-akordeonistiv (na materialy tvorchosti A. Biloshytskoho). *Aktualni problemy narodno-instrumentalnogo vykonavstva v Ukraini: istoriia i suchasnist*. Rivne : Volynski oberehy. S. 30–36. [in Ukrainian].
3. Bulda M. (2021). Vektory kompozytorskoho styliu ta vykonavskoi shkoly Viktora Vlasova (z nahody 85-yi richnytsi narodzhennia kompozytora). *Ukrainska kultura: mynule, suchasne, shliakhy rozvytku. Seriiia mystetstvo*. Vypusk 38. Rivne : RDHU. S. 174–181 [in Ukrainian].
4. Bulda M. (2024). Khudozhni aspekty estradno-dzhazovykh tvoriv dlia akordeona. *Ukrainska kultura: mynule, suchasne, shliakhy rozvytku. Seriiia mystetstvo*. Vypusk 48. Rivne: RDHU. S. 181–188 [in Ukrainian].
5. Bulda M. (2007). Estradno-dzhazova muzyka v akordeonno-baiannomu mystetstvi Ukrainy druhoi polovyny XX – pochatku XXI st.: kompozytorska tvorchist i vykonavstvo : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. mystetstvoznavstva : 17.00.03. Kharkiv 19 s. [in Ukrainian].

6. Dushnyi A., Pyts B., Shafeta V. (2013). Moloda heneratsiia avtoriv-vykonavtsiv baianistiv-akordeonistiv Ukrainy: suchasni pohliady ta perspektyvy. Aktualni pytannia humanitarnykh nauk. S. 94–103 [in Ukrainian].
7. Yeremenko A. (2021). Tvorchist vitchyznianskykh baianistiv-akordeonistiv u konteksti estradno-dzhazovoho vykonavstva na rubezhi XX – XXI stolit. Mystetstvoznavchi zapysky: zb. nauk.prats. Vyp. 40. S. 129–133.
8. Kafedra muzychnoi ukrainistyky ta narodno-instrumentalnoho mystetstva. Duet akordeonistiv «Kontsertino». URL : <https://kmunim.pnu.edu.ua/duet-akordeonistiv-kontsertino> (data zvernennia: 27.01.2025) [in Ukrainian].
9. Marchenko V. (2015). Utverdzhennia statusu akordeona yak profesiinoho instrumenta u solnomu y ansamblevo-orkestrrovomu vykonavstvi u 1950–1970-kh rr. Ukrainska kultura: mynule, suchasne, shliakhy rozvytku. Rivne : RDHU. Vyp. 21. S. 43–48 [in Ukrainian].
10. Marchenko V. (2014). Evoliutsiia akordeonnoho mystetstva: istorychnyi aspekt. Kultura i suchasnist: almanakh. Kyiv : Milenium, № 2. S. 142–147 [in Ukrainian].
11. Marchenko V. (2016). Tendentsii rozvytku akordeonnoho vykonavskoho mystetstva Ukrainy. Kultura i suchasnist: almanakh. Kyiv : Milenium, № 1. S. 111–115 [in Ukrainian].
12. Spodarenko V. (2010). Duet akordeonistiv «Kontsertino»: nauk.-inf. vyd. Ivano-Frankivsk : Misto-NV. 24 s. [in Ukrainian].
13. Cherepanyn M., Bulda M. (2008). Estradnyi olimp akordeona: monohrafiia. Ivano-Frankivsk : Vyd-vo «Lileia-NV». 256 s. [in Ukrainian].
14. Cherepanyn M. (2024). Fenomen estradnoho vykonavskoho styliu Valerii Kovtuna (pamiaty Metra svitovoho akordeona). Ukrainska kultura: mynule, suchasne, shliakhy rozvytku: mystetstvo. Rivne : RDHU, Vyp. 48. S. 13–21 [in Ukrainian].
15. Marchenko V. (2015). Accordion on national concert stage: recognition and approval in the 1920–1940 s. Aktualni problemy istorii, teorii ta praktyky khudozhnoi kultury : zb. nauk. pr. Kyiv : Milenium, Vyp. 35. S. 187–195 [in English].